

ภาษา ความหมาย ความเป็นจริง...

ภาค ๒

ธีระ นุชเปี่ยม*

หากจะต้องหาต้นเค้าแห่งทำที่ทางความคิด กระแสหลังสมัยใหม่เราคงจะต้องเริ่มต้นที่ แนวโน้มทั้งทางอารมณ์และความคิดที่จะ วิพากษ์ล้มล้างหลักยึดเดิมในเรื่องต่าง ๆ ที่เรามีอยู่ ลักษณะสำคัญของกระแสแห่งอารมณ์ดังกล่าวก็คือ การตั้งข้อสงสัยต่อทฤษฎีหรือวิธีคิดใด ๆ ก็ตามที่อ้าง หลักยึดของ "ความรู้" "ความจริง" และแม้กระทั่ง ความมั่นใจใน "วิธีการทางวิทยาศาสตร์" ที่เคยเชื่อว่า จะเป็นบรรทัดฐานสำหรับการวิพากษ์ความเข้าใจ แบบสามัญสำนึกตลอดจนรูปแบบต่าง ๆ ของความ เชื่อทางอุดมการณ์ เหตุผลส่วนหนึ่งที่นำไปสู่สิ่งที่ เรียกว่า "การเสื่อมความชอบธรรมของวิทยาศาสตร์" (delegitimation of science)^๑ ก็คือกระบวนการ พัฒนาและใช้ความรู้ตลอดจนเนื้อหาของความรู้ หลากหลายนั่น ต่างก็มีมิติทางอำนาจและอุดมการณ์ อยู่ด้วยเช่นกัน

ต้นตอของทำที่ทางความคิดเช่นนี้มีอยู่อย่างน้อย ๒ ด้านด้วยกัน ด้านหนึ่งคือแนวคิด "โครงสร้างนิยม" (structuralism) ที่สืบเนื่องมาจาก Saussurean

linguistics ส่วนอีกด้านหนึ่ง ได้แก่การวิพากษ์ความคิดมนุษย์นิยมแห่งยุคเรืองปัญญา (Enlightenment humanism) ที่เชื่อว่าวิทยาการทั้งหลายจะพัฒนาไปสู่ จุดหมายที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในความรู้ความ เข้าใจทางวิทยาการและความก้าวหน้าแห่งมนุษยชาติ โดยอาศัยความก้าวหน้าด้านวิทยาการด้วย

แม้จะมีผู้ที่เชื่อว่ากระบวนการพัฒนาตามแนว ทางแห่งยุคเรืองปัญญายังไม่เสร็จสิ้นสมบูรณ์^๒ แต่ ความล้มเหลว ปัญหา และโศกนาฏกรรมหลากหลาย ที่เกิดจากน้ำมือมนุษย์ที่ประสบความสำเร็จในการ พัฒนาความก้าวหน้าทางวิทยาการอย่างรวดเร็วไม่ว่า จะเป็นการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวยิวด้วย "วิทยาการ" แผนใหม่ (เดาแก๊ส) ด้วยน้ำมือของพวกนาซี เรื่อยมา จนถึงความสับสนผันผวนในช่วงทศวรรษ ๑๙๖๐ ความเสื่อมทรุดของเศรษฐกิจโลกในช่วงทศวรรษต่อมา จนกระทั่งภัยพิบัติจากปัญหาสิ่งแวดล้อมอันเป็นผล พวงจากการพัฒนาทางวัตถุ และอุตสาหกรรมอย่าง ไร้จิตสำนึก ได้บั่นทอนความเชื่อถือและความมั่นใจ ทั้งในตัวมนุษย์เองและความคิด เหตุผล ตลอดจน

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจำภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

วิทยาการที่มนุษย์สรรค์สร้างขึ้นมา ทำที่พื้นฐานประการหนึ่งของกระแสความคิดหลังสมัยใหม่จึงได้แก่ การต่อต้านแนวทางมนุษยนิยม (anti-humanism)

หรือภาษาคือทุกสิ่ง?

ความสนใจในภาษาของวงการศึกษาด้านสังคมและวัฒนธรรมได้รับอิทธิพลสำคัญจากงาน *Cours de linguistique generale* ของนักภาษาศาสตร์ชาวสวิส Ferdinand de Saussure^๓ นอกจากนั้นในสาขาปรัชญาในช่วงระยะเวลาไล่เลี่ยกันก็มีความเคลื่อนไหวสำคัญที่เป็นการพลิกโฉมการศึกษาปรัชญาเช่นกันคือ "the linguistic turn"^๔ Saussure ได้ชื่อว่าเป็นทั้งบิดาของภาษาศาสตร์สมัยใหม่และความคิดโครงสร้างนิยม แต่งานเขียนที่ต่อมาเป็นที่รู้จัก และมีการอ้างอิงถึงอย่างแพร่หลายคือ *Cours de linguistique generale* (ซึ่งรวบรวมมาจากคำบรรยายที่นักศึกษาของเขาได้จดบันทึกไว้ในช่วง ค.ศ.๑๙๐๗, ๑๙๐๘, -๑๙๐๙ และ ๑๙๑๐-๑๙๑๑ และนำมาตีพิมพ์ครั้งแรกใน ค.ศ.๑๙๑๕ หลังจากที่เขาสิ้นชีวิตไปแล้ว) ไม่มีใครรู้จักมากนัก ก่อนช่วงทศวรรษ ๑๙๖๐

ประเด็นสำคัญในความคิดของ Saussure คือ ธรรมชาติของสัญลักษณ์ที่เป็นเพียงสิ่งที่เรากำหนดขึ้นเอง มิใช่เป็นกระบวนการเรียกชื่อที่กำหนดว่าถ้อยคำมีความหมายผูกพันกับสิ่งหนึ่งสิ่งใดโดยเฉพาะ รวมทั้งสิ่งที่เราจินตนาการขึ้นมา^๕ นั่นคือ *มิได้มีความเกี่ยวพันใด ๆ เลยระหว่างชื่อและสิ่งที่ถูกเรียก* ภาษาจะมีการจัดระเบียบขึ้นเป็นระบบหรือเป็นโครงสร้างอย่างหนึ่ง โดยที่แต่ละส่วนของโครงสร้างจะไม่มี ความหมายหากไม่อยู่ในบริบททางโครงสร้างดังกล่าว ตามความเข้าใจของ Saussure ภาษาเป็นระบบ

สัญลักษณ์ (a system of signs) อย่างหนึ่ง แต่ละสัญลักษณ์จะประกอบด้วย ๒ ส่วนคือ signifier (หรือ *signifiant* ในภาษาฝรั่งเศส) และ signified (หรือ *signifie* ในภาษาฝรั่งเศส) ในความเป็นระบบสัญลักษณ์ดังกล่าวนี้ *ภาษามีความหมายเป็นเอกเทศจากความ เป็นจริง* (ไม่มีความเกี่ยวพันใด ๆ ระหว่างถ้อยคำ และสรรพสิ่ง) และยิ่งไปกว่านั้นก็คือความสัมพันธ์ระหว่าง signifier (ถ้อยคำหรือแบบแผนทางเสียง) กับ signified (ความหมายหรือ concept) ก็เป็นการกำหนดขึ้นเองโดยมิได้มีหลักยึดตายตัว อย่างไรก็ดี *Saussure ถือว่าภาษาเป็นสถาบันทางสังคมอย่างหนึ่ง บุคคลจะถูกหล่อหลอมโดยภาษาไม่น้อยไปกว่าการที่ภาษาเปลี่ยนแปลงไปตามพัฒนาการการใช้ภาษา ของบุคคลในสังคม* (แต่มิได้หมายความว่าบุคคลใด โดยเฉพาะจะเป็นผู้กำหนดความเปลี่ยนแปลงของ ภาษา)

แนวคิดพื้นฐานดังกล่าวนี้ได้เข้ามามีอิทธิพลต่อวิถีคิดและแนวทางการศึกษาเกี่ยวกับมนุษย์อย่างมากแทบจะในทุกลักษณะ กล่าวคือได้กลายมาเป็นความพยายามที่จะแสดงให้เห็นว่า "ความหมาย" ในระบบทางสังคมและวัฒนธรรมตั้งแต่ระบบเครือญาติ ไปจนถึงโครงสร้างทางวาทกรรมหรือตัวบทเกิดขึ้นในลักษณะเดียวกับการเทียบความแตกต่างของระบบเสียงในภาษา^๖ และก็เป็นความหมายที่ต้องมีการ "อ่าน" หรือ "ตีความ" ออกมา ไม่มีความหมาย "แท้" หรือที่เป็น "ธรรมชาติ" ของสัญลักษณ์ในระบบเหล่านี้ ไม่มีสัญลักษณ์ใดที่จะมีความหมายที่เป็นเอกเทศจากระบบหรือโครงสร้างที่เป็นบริบท ความนัยที่สำคัญยิ่งของวิถีคิดเช่นนี้สำหรับการศึกษาชีวิตทางสังคมก็คือ แม้กระทั่งบุคคล โดยเฉพาะในความหมายที่เป็น

"thinking subject" ก็มีได้ คงอยู่อย่างเอกเทศ
ภายในบริบททางโครงสร้างดังกล่าว

โครงสร้างนิยมจึงเป็นวิธีคิดที่ตรงข้ามกับ
ความคิดปัจเจกบุคคลนิยม (individualism) หรือแม้
กระทั่งอาจเรียกได้ว่าเป็นความคิดต่อต้านมนุษย์นิยม
(anti-humanism) ในแง่ของการปฏิเสธความเชื่อที่ว่า
ความหมายเริ่มต้นและยุติที่ "ประสบการณ์" ของ
บุคคล^๗ เนกเซนที่แต่ละหน่วยเสียงหรือหน่วยคำใน
ภาษามี "ค่า" หรือ "ความหมาย" อยู่แต่ในบริบทแห่ง
ความแตกต่างของระบบเสียงหรือระบบคำในภาษา
นั้นเท่านั้น ความหมายของตัวบท (text) ก็จะมี
ความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับระบบของความหมายที่กว้างออกไป
นั่นคือ โยงไปที่ตัวบท รหัส หรือสัญลักษณ์อื่น ๆ ใน
ประเพณีทางวรรณกรรมหรือจารีตทางสังคมและ
วัฒนธรรมเลยทีเดียว ดังนั้น ไม่เพียงแต่ประสบการณ์
ของบุคคลจะเข้ามามีบทบาทน้อยลงในการตีความ
ทางสังคมและวัฒนธรรม แต่แม้กระทั่งการคงอยู่หรือ
การมีตัวตนของมนุษย์ก็ไม่มีแน่นอนด้วยท่าทีของ
Roland Barthes ในบทความ "The Death of the
Author" สะท้อนวิธีคิดเช่นนี้อย่างเด่นชัดที่สุด

...ภาษาต่างหากที่เขียน ไม่ใช่ผู้ประพันธ์ การ
เขียน...ก็คือการบรรลุถึงจุดที่ภาษาเท่านั้นที่
กระทำ "แสดง" ไม่ใช่ "ตัวฉัน"^๘

ความคิดหลังโครงสร้างนิยม (post-structuralism) ก็เป็นกระแสด้านมนุษย์นิยมเช่นเดียวกับ
กับโครงสร้างนิยม "ตัวตน" หรือบุคคลที่เป็นอิสระ
เอกเทศ มีความคิด และมีเหตุผล กลายมาเป็นความ
ไม่ยั่งยืนคงที่ แปรเปลี่ยนไปตามสถานการณ์หรือ

โครงสร้างทางวาทกรรมหรือภาษา กล่าวอีกนัยหนึ่งก็
คือ ภาษามีบทบาทสำคัญในการกำหนดทั้งอัตวิสัย
ของบุคคลและสถาบันทางสังคมและวัฒนธรรม
อิทธิพลสำคัญในการก่อตัวของกระแสหลังโครงสร้าง
นิยม คือ นักปรัชญาชาวฝรั่งเศส Jacques Derrida
(นักคิดฝรั่งเศสอีกอย่างน้อย ๒ คนที่ถือว่ามีส่วน
สำคัญอยู่ในกระแสนี้ด้วยก็คือ Michel Foucault และ
Jacques Lacan นักจิตวิเคราะห์)

แม้ว่า Derrida จะเห็นด้วยกับ Saussure ใน
แนวคิดหลักที่กล่าวแล้ว แต่ Derrida ก็แตกต่างจาก
Saussure ตรงที่ Derrida ให้ความสำคัญแก่มิติด้าน
เวลาของภาษาด้วย^๙ Saussure แยกความแตกต่าง
ระหว่างการวิเคราะห์ภาษาในแง่ของการเปลี่ยนแปลง
พัฒนาการไปตามกาลเวลา (diachronic) และการ
วิเคราะห์ภาษาในสภาพที่เป็นอยู่ขณะใดขณะหนึ่ง
(synchronic) โดยมุ่งเน้นความสำคัญต่อการศึกษาลักษณะ
หลังมากกว่าลักษณะแรก อย่างไรก็ดี Derrida
เห็นว่าจะต้องพิจารณาภาษาในแง่ที่เป็นความต่อเนื่อง
อย่างไม่มีขีดจำกัดของถ้อยคำ หรือ signifiers ถ้อย
คำเหล่านี้เป็นอิสระจากความหมาย (signified) ในแง่ที่ว่า
ความหมายของถ้อยคำไม่เคยกำหนดได้แน่ชัดและคง
ที่แต่จะแปรเปลี่ยนไปตามบริบททางวาทกรรมที่ไม่มี
ขีดจำกัด นั่นคือ ไม่มี "ศูนย์กลาง" (centre) นอกบริ
บทแห่งความแตกต่างภายในโครงสร้างของภาษาที่จะ
คอยกำหนดหรือตรึงความหมายไว้ให้คงที่.

...เมื่อไม่มีศูนย์กลางหรือจุดเริ่มต้น ทุกสิ่งทุก
อย่างก็เป็นเพียงวาทกรรม (discourse)...
กล่าวคือทุกสิ่งทุกอย่างกลายเป็นระบบที่ไม่มี
ความหมายที่เป็นแกน ความหมายดั้งเดิมหรือ

transcendental signified อยู่นอกระบบความแตกต่างเช่นนั้น เมื่อไม่มี *transcendental signified* ก็ทำให้ขอบเขตและปฏิสัมพันธ์ของความหมายขยายออกไปได้โดยไม่มีที่สิ้นสุด^{๑๐}

ในกระแสความคิดหลังโครงสร้างนิยมเราเบนความสนใจจากภาษามาที่วาทกรรมหรือ "discourse" โดยที่ในแต่ละบริบททางวาทกรรมที่สามารถจะเกิดขึ้นได้โดยไม่มีที่สิ้นสุดรวมทั้งในอนาคตนั้น ก็จะมีผลต่อการสื่อความหมายด้วยระบบแห่งความแตกต่างของภาษาด้วยโดยนัยนี้ความแตกต่างระหว่าง signifier และ signified ก็ไม่อาจจะระบุได้ ในบริบททางวาทกรรมที่ผันแปรไปได้ตลอดเวลา signifier ไม่อาจผูกตรึงกับความหมายหรือ signified ที่คงที่อย่างใดได้ หมายความว่าเมื่อ signifier ในบริบทต่างกันสื่อความหมายต่างกันได้ก็เท่ากับว่าแทนที่ด้วย signifiers ตัวอื่น ๆ ได้ ผลก็คือ signifier ตัวใดตัวหนึ่งแทนที่จะผูกตรึงอยู่กับ signified อย่างใดอย่างหนึ่ง ก็กลับผูกโยงไปที่ signifiers ตัวอื่น ๆ ดังเช่นเวลาเราค้นหาความหมาย (signified) ของคำ (signifier) ด้วยการอ้างอิงพจนานุกรมสิ่งที่เราจะพบก็คือ signifier (คำหรือคำอธิบาย) อีกตัวหนึ่ง และหากเราต้องการหาความหมาย (signified) ของคำที่เราพบในพจนานุกรม เราก็จะพบ signifier ตัวใหม่อีก เป็นเช่นนี้ไปเรื่อย ๆ โดยไม่มีวันค้นพบความหมายสุดท้ายที่เป็นต้นตอหรือหลักยึดความหมายให้คงที่ (transcendental signified)

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าหากในความคิดโครงสร้างนิยม "สัญลักษณ์" (sign) ถูกแยกออกจาก "สิ่ง" (referent)

ที่มันถูกกำหนดให้เป็นเครื่องหมายแทน (นั่นคือไม่มีส่วนเกี่ยวพันใด ๆ ระหว่างกันมากไปกว่าการถูกกำหนดให้เป็นไปตามนั้นตามประเพณีทางวาทกรรมของภาษานั้น ๆ) ความคิดหลังโครงสร้างนิยมจะก้าวไปอีกขั้นหนึ่ง คือ signifier ก็ถูกแยกออกจาก signified ในลักษณะเดียวกันด้วย ความหมายจึง "ลอยตัว" "กระจ่าย" ไปตาม signifiers ต่าง ๆ เป็นลูกโซ่ "ความหมาย" จึงดูเหมือนไม่ใช่ความหมาย ไม่ใช่ตัวของมันเอง เพราะไม่เคยมีความหมาย "สมบูรณ์" แต่กลับมี "ความหมายอื่น" อีกเสมอ^{๑๑} ดังคำกล่าวของ Terry Eagleton เกี่ยวกับเรื่องนี้

เป็นการยากที่จะรู้ว่าความหมายดั้งเดิมของสัญลักษณ์อย่างใดอย่างหนึ่งนั้น คืออะไร บริบทดั้งเดิมของสัญลักษณ์นั้น เป็นอย่างไร เราเพียงแค่พบมันในสถานการณ์หลากหลายต่างกันไป และแม้ว่ามันจะต้องรักษาความคงเส้นคงวาไว้ระดับหนึ่งในสถานการณ์หลากหลายเหล่านั้นเพื่อที่จะถูกระบุได้ว่าเป็นสัญลักษณ์อย่างที่มีมันเป็น แต่ด้วยเหตุที่บริบทที่มันไปปรากฏอยู่นั้นแตกต่างกัน มันจึงไม่เหมือนเดิมโดยสมบูรณ์ในทุกกรณี ไม่เคยเป็นตัวของมันเองอย่างแท้จริง^{๑๒}

สภาวะเช่นนี้เองที่ Derrida กำหนดเป็นแนวคิดที่เรียกว่า "Differance" ซึ่งเป็นการเล่นคำจากรากเดิมในภาษาฝรั่งเศส "differer" ซึ่งมีความหมายได้ทั้ง "differ" (แตกต่าง) และ "defer" (เลื่อน ผัดผ่อนออกไป) Differance บ่งบอกทั้งการสื่อความหมายจากระบบความแตกต่างที่มีอยู่ในภาษาและความแตกต่างอันเกิดจากสถานการณ์ที่ก่อให้เกิดการสื่อความหมาย

หรือบริบททางวาทกรรมดังกล่าวแล้ว โดยที่ "ความแตกต่าง" ที่เกิดขึ้นในบริบทเช่นนี้เองที่มีความน้อยของความไม่สมบูรณ์ในความหมาย นั่นคือ ความหมายที่ไม่ปรากฏโดยสมบูรณ์ และต้อง "รอไว้" สำหรับที่จะปรากฏในบริบทอื่น ๆ อีกต่อไป^{๑๓}

วิธีคิดเช่นนี้นำไปสู่ความแตกต่างที่สำคัญอีกประการหนึ่งระหว่างโครงสร้างนิยมและหลังโครงสร้างนิยม แม้ทั้งสองกระแสจะเป็นความคิดเชิงต่อต้านมนุษย์นิยมเหมือนกัน แต่โครงสร้างนิยมมีลักษณะ "constructive" ในแง่ที่เป็นการแสวงหารูปแบบหรือระเบียบในประสบการณ์มนุษย์และชีวิตทางสังคมวัฒนธรรม (ดังเช่นที่ปรากฏในแบบแผนของภาษา) ส่วนหลังโครงสร้างนิยมจะมีลักษณะ "deconstructive" นั่นคือมุ่งที่จะแสดงให้เห็นวาระเบียดสังคม หรือแม้กระทั่งความรู้และหลักทางศีลธรรม ล้วนแล้วแต่กำหนดขึ้นโดยอาศัยหรือรับใช้ "อำนาจ" ในสังคมทั้งสิ้น^{๑๔} ในสภาวะที่ความหมายลอยตัวเปิดโอกาสให้มีการอ่านหรือตีความได้แตกต่างกันไปนั้น ความหมายบางประการที่ถูกยกขึ้นมาอยู่ในฐานะพิเศษโดยอุดมการณ์ทางสังคมหรือถูกกำหนดให้เป็น "ศูนย์กลาง" สำหรับความหมายอื่น ๆ จะต้องยึดถือต่อไป แต่หากเราพิจารณาให้ดีแล้วจะเห็นว่าหลักยึดดังกล่าวอาจจะถูกวิพากษ์ล้มล้าง (deconstructed) ได้ด้วยการชี้ให้เห็นว่า เป็นเพียงผลมาจากกระบวนความหมายบางประการ โดยหาได้มี "ศูนย์กลาง" แท้จริงนอกบริบททางวาทกรรมไม่

Derrida เรียกกระบวนความคิดนี้ว่า "logocentrism" อันได้แก่ความเชื่อในความหมายที่แท้หรือสุดท้ายบางประการ เชื่อในการมีอยู่ ชาติแท้ ศักดิ์ธรรม หรือ

ความเป็นจริงที่จะทำหน้าที่เป็นเครื่องกำหนดความคิดและประสบการณ์ทั้งมวลของเรา^{๑๕} "Deconstruction" ก็คือวิธีการวิพากษ์ที่จะชี้ให้เห็นความไม่มั่นคงเที่ยงแท้ของ "ศูนย์กลาง" หรือ "หลักยึด" เหล่านี้นั่นเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักยึดที่เกิดจากการกำหนดความหมายที่ตรงข้ามหรือคู่ขนานขึ้น เช่น ก้าวหน้า/ล่าหลัง ชาย/หญิง เป็นต้น

ในแง่นี้เองที่กล่าวได้ว่าความคิดหลังโครงสร้างนิยมเป็นรูปแบบหนึ่งของการต่อต้านอำนาจ โดยเฉพาะด้วยการต่อต้านหลักความคิด ความรู้ หรือหลักเหตุผลที่เป็นต้นตอหรือรากฐานของอำนาจ และในลักษณะนี้ด้วยเช่นกันที่ความคิดหลังโครงสร้างนิยมและหลังสมัยใหม่ เช่นที่แพร่หลายอยู่ในอเมริกาเหนือ ประสานเข้าหากันและกลายมาเป็นกระแสหลังสมัยใหม่ที่ท้าทาย "อำนาจ" ในลักษณะดังกล่าว

ความรู้/ความจริง - หรือเรารู้ได้แค่ไหน?

หากเราถือว่าภาษาคือสื่อสำหรับถ่ายทอดความรู้และความจริงต่าง ๆ การไม่ยอมรับว่าภาษามีความหมายในลักษณะที่เป็นถ้อยคำสำนวนแทนสรรพสิ่งในโลก ย่อมมีผลอย่างใหญ่หลวงต่อความคิดความเข้าใจของเราในปัญหาที่ว่าเรารู้อะไรและเกี่ยวกับตัวเราในฐานะ "ผู้รู้" หากเรารับรู้โลกภายนอก (หรือมีความคิดและจินตนาการต่าง ๆ) ได้โดยอาศัยภาษา และหากไม่มีเครื่องยืนยันว่า มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์โดยตรงระหว่าง "สัญลักษณ์" และ "ความหมาย" (ความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นไปตามแบบอย่าง ปัทมสถาน หรือวิธีคิดของสังคมและวัฒนธรรมแต่ละยุคสมัยเท่านั้น) ก็เท่ากับว่าภาษามีได้เป็น "สื่อ" แทนความ

เป็นจริง (reality) แต่อย่างไร "ความจริง" (truth) ก็มีใช้
สิ่งที่จะถูกค้นพบ แต่เป็นผลผลิตจากกลไกทางวาทะ
ของภาษาเท่านั้นเองใช่หรือไม่

กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ภาษานั้น "สร้าง" มิได้
เพียงแต่ "สะท้อน" ความเป็นจริง "โลก" หรือ "ธรรมชาติ"
ที่ประจักษ์แก่ตาเราก็เป็นโลกที่สร้างขึ้นโดยผู้ใช้ภาษา
ต่าง ๆ กันไปนั่นเอง แม้กระทั่งความรู้ทางวิทยาศาสตร์
ก็ถือเป็นภาษาอย่างหนึ่ง - ภาษาที่ไม่ได้เหนือกว่า
ภาษาอื่น ๆ หรือที่จะล้มล้างความเชื่อหรือความเข้าใจ
อื่น ๆ ได้ สิ่งที่เราถือว่าเป็น "ความรู้" (knowledge)
แท้จริงแล้วก็ถูกกำหนดหรือบิดเบือนโดยภาษา นั่นคือ
โดยสภาวะการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่กำหนดบริบท
หรือแบบอย่างทางวาทกรรมขึ้นมา โดยที่แบบอย่าง
ดังกล่าวนี้ก็จะสะท้อนความสัมพันธ์ทางอำนาจและ
อุดมการณ์ในสังคมที่จะเป็นผู้กำหนดว่า "ภาพแทน
ความเป็นจริง" (representations) อย่างไรถูกต้อง
หรือยอมรับได้^{๑๖}

ที่กล่าวเช่นนี้คงมิได้หมายความว่า ไม่มีความ
เป็นจริงไม่ว่าจะในทางกายภาพหรือทางสังคมนอก
กรอบของภาษาหรือตัวบทแม้ว่าคำกล่าวของ Derrida
ที่นำมาอ้างอิงกันอย่างกว้างขวางคือ "Il n'y a pas de
hors-textes"^{๑๗} อาจจะก่อให้เกิดความเข้าใจผิดเช่น
นั้นได้ นอกจากนั้น ความคิดหลังสมัยใหม่ก็มีใช้
เป็นการปฏิเสธว่าความรู้เป็นสิ่งที่เป็นไปได้และไม่มี
ความแน่นอนใด ๆ โดยสิ้นเชิง^{๑๘} ประเด็นสำคัญดัง
คำกล่าวของ Linda Hutcheon ก็คือ "ที่เราต้องคำนึง
ถึงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ก็คือ ระบบสัญลักษณ์ที่เรามี
อยู่และ...การดึงความสนใจมาที่สิ่งนี้ก็มิใช่เป็นการ
ปฏิเสธว่ามีความเป็นจริง แต่เป็นการสำเหนียกว่าเรา
เพียงแต่กำหนดความหมายให้แก่ความเป็นจริง

ภายในระบบการสื่อความหมายที่เรามีอยู่เท่านั้น"^{๑๙}

ความสงสัยเกี่ยวกับสถานะของความรู้และ
ความเป็นจริงเป็นประเด็นการถกเถียงสำคัญที่สุด
ประเด็นหนึ่งของนักปรัชญามาโดยตลอด อย่างไรก็ตาม
ข้อที่น่าสังเกตคือ กระแสวิพากษ์เกี่ยวกับภาษา
ความหมายและความเป็นจริงสอดคล้องสืบเนื่องกับ
(หรือกล่าวได้ว่าอย่างน้อยมีส่วนผลักดันให้เกิด) การ
วิพากษ์หลักแห่งเหตุผลและแนวคิดมนุษยนิยมของ
ยุคเรืองปัญญา^{๒๐} โดยชี้ให้เห็นว่าการอ้างความเป็นจริง
(truth-claims) ของหลักความคิดกระแสนี้ แท้ที่จริง
แล้วมีลักษณะเฉพาะกาล มิใช่ความจริงอันเป็นสากล
หากแต่เป็นผลิตผลของวาทกรรมแห่งยุคสมัยหนึ่ง
เท่านั้น เป็นองค์ความรู้เฉพาะที่สร้างขึ้นตามยุคสมัย
โดยผลประโยชน์ทางอำนาจและอุดมการณ์ อันเป็น
ผลประโยชน์อย่างเดียวกันกับที่สร้างมนุษย์ให้เป็น
ศูนย์รวมแห่งความหมาย ความจริง และหลักแห่งศีล
ธรรม ในลักษณะที่ไม่ได้ถูกกำหนดโดยเงื่อนไขของ
วัฒนธรรมและยุคสมัย^{๒๑}

Christopher Norris ชี้ให้เห็นว่าประเด็นที่เป็น
ความสนใจในความคิดของ Michel Foucault เปลี่ยน
จากแนว "archaeology" มาเป็น "genealogy"^{๒๒} นั่นคือ
จากความพยายามที่จะวิเคราะห์หารูปแบบทางวาท
กรรมต่าง ๆ ที่ประกอบกันเป็นศาสตร์เกี่ยวกับมนุษย์
(the human sciences) มาเป็นข้อเสนอทางความคิด
ในแนวของ Friedrich Nietzsche ที่มุ่งท้าทายและ
วิพากษ์หลักคิดทั้งหมด เช่น "ความจริง" "เหตุผล"
"ประวัติศาสตร์" "ความเป็นมา" และ "ภววิสัย" ที่ได้
เข้ามาครอบงำแนวทางการศึกษาเกี่ยวกับมนุษย์^{๒๓}

เป้าหมายสำคัญของการวิพากษ์ดังกล่าวมิใช่
นำเสนอวิธีใหม่ในการศึกษามนุษย์ แต่เป็นการชี้ให้

เห็นกลไกทางความคิดใน "human sciences" เพราะโดยกลไกเหล่านี้เองที่ศาสตร์สาขานี้ได้เข้ามาครอบงำแทนที่จะปลดปล่อยบุคคล จุดมุ่งหมายประการหนึ่งของนักคิดเช่น Foucault จึงได้แก่การวิพากษ์วิธีการที่สังคมศาสตร์สมัยใหม่ได้เข้ามาควบคุมกำกับประชากรของตนด้วยการให้การยอมรับและสนับสนุนข้ออ้างว่าเป็น "ความรู้" และหลักปฏิบัติของสาขาวิชาที่เกี่ยวกับมนุษย์อย่างเช่นการแพทย์ จิตเวช จิตวิทยา อาชญาวิทยา และสังคมวิทยา เป็นต้น^{๒๔} ในความเห็นของ Foucault นั้นความรู้ทางวิชาการเหล่านี้แทนที่จะทำหน้าที่ปลดปล่อยหรือสร้างความก้าวหน้าแห่งมนุษยชาติก็กลับเป็นเครื่องมือควบคุมกำหนด ติดตามสอดส่องและสร้างระเบียบในสังคม

ความคิดหลังโครงสร้างนิยมและหลังสมัยใหม่ ที่เข้ามาเชื่อมประสานกันในช่วงทศวรรษ ๑๙๗๐ จึงมีเส้นทางที่สอดคล้องสัมพันธ์กัน ๒ กระแส^{๒๕} ด้านหนึ่งนั้นเป็นกระแสที่อาจเรียกว่า "deconstructionist postmodernism"^{๒๖} ที่ชี้ให้เห็นสภาพความเป็น "ตัวบท" ของความรู้และความจริงต่าง ๆ รวมทั้งวาทกรรมที่กำหนดโลกทรรศน์และความเข้าใจของเรา โดยเฉพาะลักษณะการ "ลอยตัว" หรือ "free play" ของความหมายเพราะไม่มีความหมายสุดท้ายที่จะเป็นหลักยึดที่เรียกว่า "transcendental signified" ดังได้กล่าวแล้ว แต่การวิพากษ์ในลักษณะนี้จำกัดอยู่เฉพาะที่ตัวบท (text) และสหบท (intertexts) นั่นคือสภาพที่ภาษามีได้เกี่ยวโยงกับความจริงนอกระบบของภาษาใด ๆ แต่เป็นการเกี่ยวโยงระหว่างตัวบทต่าง ๆ และสร้างความหมายและความจริงที่ยั่งยืนได้เฉพาะในระบบนั้น ๆ เท่านั้น อีกกระแสหนึ่งสะท้อนอิทธิพลของ Foucault และของ Jacques Lacan

มากกว่า เพราะแม้ว่าจะยังเน้นที่อิทธิพลและกลไกของภาษาเช่นเดียวกับกระแสแรกแต่ก็ให้ความสำคัญต่อกลไกทางอำนาจที่จะมาเกี่ยวข้องกับสถานะและสถานะของตัวบุคคลด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่ที่ว่าความรู้ที่เคยดูเป็นกลางและเป็นภววิสัยสำหรับแนวคิดปฏิฐานนิยม (positivism) หรือที่เคยคิดว่าจะนำไปสู่การปลดปล่อยทางการเมือง แท้จริงแล้วเกี่ยวข้องกับผูกพันกับอำนาจในสังคม

ความคิดหลังสมัยใหม่กระแสนี้จึงมุ่งที่จะชี้ให้เห็นกลไกทางอำนาจและการเมืองที่แฝงอยู่ในวิธีคิดและความรู้ที่ยอมรับกันดังกล่าว และก็เป็นความคิดที่ไม่ยอมรับให้มีวาทกรรมใดที่โดดเด่นครอบงำวาทกรรมอื่น ๆ ทั้งหมด กล่าวคือ เป็นการแสดงเจตนาที่ *จะ*ให้มีความแตกต่างและหลากหลายทั้งในความรู้และความคิด ที่สำคัญในกระแสความคิดนี้คือความสนใจที่มีต่อผู้ที่หากมองจากแง่มุมของมนุษย์นิยมเดิม (แง่มุมของคนผิวขาว ผู้ชาย มีเหตุผล...) แล้ว ก็ถือว่าเป็น "คนอื่น" (the Other) อันได้แก่ภาพรวมของผู้ที่อยู่รอบนอกของสังคมทั้งหลาย เช่น สตรี เด็ก บุคคล ผิวดำ หรือแม้กระทั่งพวกกรีกร่วมเพศ... "ความเป็นคนอื่น" (otherness) ของบุคคลหรือกลุ่มเหล่านี้เกิดจากการสร้างภาพแทนความเป็นจริงที่เป็นไปตามกลไกของภาษา อำนาจ และอุดมการณ์ ดังที่กล่าวแล้วนั่นเอง

ประเด็นหลักที่เป็นลักษณะร่วมของความคิดหลังสมัยใหม่ทั้ง ๒ กระแสก็คือ ปัญหาหรือวิกฤตที่เรียกว่า "crisis of representation" นี้เอง กล่าวคือมีความรู้สึกแพร่หลายอย่างกว้างขวางว่า เกิดวิกฤตอย่างไม่เคยเป็นมาก่อนในความเชื่อมั่นต่อแนวคิดและกรอบการจัดระเบียบแบ่งประเภทว่าจะสามารถ

สร้างภาพแทนความเป็นจริงได้เพียงใด^{๒๗} สิ่งที่เราเรียกว่า "สภาวะเงื่อนไขหลังสมัยใหม่" (postmodern conditions) จึงเกี่ยวข้องอยู่ด้วยกับวิกฤตทั่วไปในการกำหนดภาพลักษณ์ การสื่อความหมาย และการเสนอภาพความเป็นจริง - วิกฤตที่เข้ามาลบความรู้สึกว่า มีความแตกต่างระหว่างความจริงและความเท็จ ความเป็นจริงและภาพลวงตา รวมทั้งระหว่างวาทกรรมที่หนักแน่นจริงจังและที่ไม่หนักแน่นจริงจัง^{๒๘}

วิกฤตอีกลักษณะหนึ่งเกิดขึ้นกับความคิดเกี่ยวกับบุคคลหรือผู้กระทำ (subject) จากความคิด "ความตายของผู้ประพันธ์" ของ Roland Barthes ก็มีการถกเถียงเกี่ยวกับประเด็นการสลายความเป็นศูนย์กลางของบุคคลผู้กระทำ (decentring of the subject) ซึ่งครอบคลุมไปถึงประเด็นปัญหาเกี่ยวกับอัตวิสัย (subjectivity) และแรงจูงใจที่มีผลต่อการกระทำของบุคคล^{๒๙} ไปจนถึงเรื่องของเอกลักษณ์ทั้งทางสังคม ชาติพันธุ์ และส่วนตัวของบุคคล^{๓๐} Foucault เห็นว่าบุคคลถูกกำหนดขึ้นมาโดยกลไกทางอำนาจ ในหนังสือที่ชื่อ *Madness and Civilisation* Foucault แสดงความกังวลเกี่ยวกับการหล่อหลอมความเป็นบุคคลสมัยใหม่ (modern subject) จากการศึกษาในแนวทางที่เขาเรียกว่า "การสืบค้นความเป็นมาของจิตวิญญาณสมัยใหม่" (genealogy of the modern soul) เขาได้ลงความเห็นว่าการก่อตัวของตัวตน "จิตวิญญาณ อัตวิสัย บุคลิก และสัญชาตญาณ" (psyche, subjectivity, personality, consciousness) เป็นผลมาจาก "วิธีการของการลงโทษ การควบคุม และการยับยั้ง"^{๓๑}

ในสภาวะที่บุคคลถูกกำหนดโดยบริบททางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์และเป็นไปตามกลไก

ของภาษาและวาทกรรม (เช่น การกำหนดว่าใคร "บ้า" หรือเป็น "อาชญากร" อาจจะได้อาศัยเกณฑ์ความรู้ทางวิชาการมากเท่ากับอาศัย "วาทกรรม" ที่มีอิทธิพลต่อความเข้าใจหรือระบบความคิดของบุคคลสมัยใหม่) อัตวิสัยย่อมมิได้เป็นไปตามธรรมชาติและก็มีได้เป็นสากลหรือคงที่ตลอดไป "แต่จะเปราะบาง สลายความเป็นศูนย์กลาง และเพียงปรากฏไหววูบ ดุจแสงเทียนในสายลม อยู่ในภาวะถูกหล่อหลอม สลายตัว และแปรรูปอยู่ตลอดเวลา โดยการสื่อสาร และการแลกเปลี่ยนทางสัญลักษณ์"^{๓๒}

หากความเป็นจริงหรือตัวตนเป็นเพียงสิ่งที่เรากำหนดขึ้นในช่วงหนึ่งขณะใดตามกลไกทางภาษา และแบบแผนทางวาทกรรม สถานะของความรู้หรือสิ่งที่เรารู้จะเป็นอย่างไร หรือสิ่งนี้จะเพียง "language-games" ที่หลากหลาย (มีถ้อยคำเรียกสิ่งนี้แตกต่างกันไปโดยอาจจะมีความหมายเฉพาะที่ต่างไปบ้าง เช่น "phrase-regimes", "final vocabularies", และ "cultural forms of life") ความรู้ (รวมทั้งความรู้ทางวิทยาศาสตร์) ไม่เพียงแต่เป็น "language-games" ดังกล่าวนี้นั้น แต่เราไม่อาจจะรู้ได้ด้วยว่า ภาษาอย่างหนึ่งจะถูกต้องหรือเป็นจริงมากกว่าภาษาอีกแบบหนึ่ง^{๓๓} การสำเนียงในสภาวะเช่นนี้จะมีผลกระทบต่อนิฐานด้านการแสวงหาความรู้ของเราอย่างไร วิทยาศาสตร์จะเป็นไปได้หรือไม่ในเมื่อ "...วิทยาศาสตร์นั้นอยู่ภายใน มิได้อยู่นอกกระบวนการทางประวัติศาสตร์และภาษา..."^{๓๔}

Richard Rorty ได้ชี้ให้เห็นว่า ความปรารถนาในทฤษฎีแห่งความรู้เป็น "ความปรารถนาที่จะพบ 'หลักการพื้นฐาน' (foundations) ที่จะป็นหลักยึดพบกรอบที่เราจะล่องล้าออกไปไม่ได้ พบสิ่งที่เราต้อง

ยอมรับโดยไม่สงสัย พบภาพแทนความเป็นจริงที่มี
อาจปฏิเสธได้"^{๖๕} ปรัชญาสมัยใหม่เกิดเมื่อบุคคลผู้รับ
รู้ได้กลายมาเป็นประเด็นหลักทางความคิด เป็น
กระบวนการ หรือแนวทางหลักแห่งความรู้ทั้งหมด
"ญาณวิทยา" (epistemology) หรือทฤษฎีแห่งความรู้
จึงเป็นการให้ความกระจ่างและการวินิจฉัยภาพแทน
ความเป็นจริงที่บุคคลกำหนดขึ้น "ที่กล่าวว่าเรารู้ ก็
คือการสร้างภาพแทนความเป็นจริงที่อยู่นอกเหนือ
จิตใจของเราได้อย่างถูกต้อง ดังนั้น การจะเข้าใจ
ความเป็นไปได้หรือธรรมชาติของความรู้ ก็คือเข้าใจ
ว่าความคิดสร้างภาพแทนความเป็นจริงดังกล่าวนั้น
เกิดขึ้นมาได้อย่างไร"^{๖๖}

อย่างไรก็ตาม ตั้งแต่ช่วงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙
มาแล้ว ที่ความคิดเกี่ยวกับการสร้างภาพแทนความ
เป็นจริงถูกท้าทาย^{๖๗} ในช่วงปลายศตวรรษ Friedrich
Nietzsche ได้ตั้งข้อสงสัยต่อรากฐานทางความคิดทั้ง
มวลเกี่ยวกับความรู้ของยุคเรืองปัญญา Nietzsche
เห็นว่า ความคิดเกี่ยวกับ "แบบ" (forms) ของเพลโตที่ดี
ความคิดของ Kant ว่าด้วยความจริงแท้ที่มีอยู่ใน
สรรพสิ่งแต่เราไม่อาจรับรู้ได้ที่เรียกว่า "things in
themselves" ก็ดี หรือความคิดของ Hegel ในเรื่อง
ของจุดมุ่งหมายของกระแสประวัติศาสตร์โลกก็ดี ล้วน
แล้วแต่เป็นสิ่งที่สร้างสรรค์ขึ้นมาทั้งสิ้นแม้ว่าสิ่งเหล่านี้
จะมีความหมายต่อประสบการณ์มนุษย์ในแต่ละยุค
สมัยก็ตาม "ความจริง" จึงเป็นเพียงปรากฏการณ์ทาง
ประวัติศาสตร์และภาพแทนความเป็นจริงที่สร้างขึ้นก็
มิได้สะท้อนความจริงแท้อันเป็นสากล (universal
truth)^{๖๘} การปฏิเสธการมีอยู่หรือความเป็นไปได้ของ
ความจริงอันเป็นสากลถือเป็นการเปลี่ยนรูปแบบและ
แนวทางการแสวงหาทางปัญญาอย่างสำคัญ

Nietzsche กล่าวถึงภารกิจทางปัญญาใน ๒
ลักษณะ ลักษณะหนึ่งคือการวิเคราะห์สืบค้นโครงสร้าง
ทางวัฒนธรรมเพื่อชี้ให้เห็นภาพลวงตาทางความคิด
ต่าง ๆ การวิเคราะห์สืบค้นในแง่นี้ Nietzsche เรียกว่า
"genealogy" ภารกิจในอีกลักษณะหนึ่งคือ การ
หวนกลับไปสู่ความคิดเกี่ยวกับชีวิตที่ปลอดจากภาพ
ลวงตาเหล่านั้นแล้ว Nietzsche เรียกสิ่งนี้ว่า "the will
to power" ประเด็นของเขาก็คือ "the will to power"
เกี่ยวข้องกับผูกพันอยู่กับปณิธานแห่งการแสวงหาความ
จริง แต่ในเมื่อ "ความจริง" ที่กล่าวนี้มีได้เป็นความ
จริงแท้แต่เพียงวิธีการแสดงออกทางภาษาอย่างหนึ่ง
(นั่นคือถูกกำหนดโดย "สื่อ" ที่มักเข้าใจกันว่าทำ
หน้าที่เพียงสะท้อนความเป็นจริง) "the will to power"
ก็ย่อมแฝงอยู่ในสื่อทางภาษาดังกล่าวนี้อยู่ด้วย^{๖๙}

ภาษา อำนาจ และความรู้จึงเกี่ยวพันกันอย่าง
แยกไม่ออก ที่ต้องมีการสืบค้นความเป็นมาของคำ
นิยามและสิ่งที่ยอมรับกันว่าเป็น "ข้อเท็จจริง" ของ
สังคมก็เพื่อแกะทะาะภาพลวงตาออกไปและเปิดเผยให้
เห็นความเกี่ยวพันดังกล่าวนี้นั่นเอง สิ่งที่เป็นความ
สนใจอย่างหนึ่งของ Nietzsche ก็คือ ปัญหาที่เกิดจาก
การสร้างภาพลักษณ์ของคุณลักษณะทางศีลธรรม เช่น
"ดี" และ "เลว" โดยถือเสมือนว่าเป็นคุณลักษณะ "คงที่"
ที่ใช้บ่งบอกธรรมชาติมนุษย์ได้ตลอดไปโดยเฉพาะ
เมื่อต้องมีการแยกแยะดีชั่วแล้วกำหนดความ
รับผิดชอบทางจริยธรรมไปตามนั้น

Nietzsche ไม่เชื่อว่าเราจะกำหนดคุณลักษณะ
ทางศีลธรรมของธรรมชาติมนุษย์ขึ้นอย่างนั้นได้เพราะ
คุณลักษณะเช่นนั้นก็ผูกพันอยู่กับผลประโยชน์มาก
กว่าศีลธรรม ที่สำคัญคือรากฐานของข้ออ้างทางการ
เมืองเกี่ยวกับความถูกต้องและยุติธรรมก็หาใช้หลัก

การทางจริยธรรมอันเป็นสากลไม่ ข้ออ้างของรัฐก็มีที่มาจากผลประโยชน์ของผู้กำหนด "ภาษา" ของความยุติธรรมเช่นเดียวกับที่ผลประโยชน์ของชนชั้นที่เป็นพ่อค้าและราชวงศ์กำหนดแนวคิดเกี่ยวกับชาตินิยมขึ้นมา^{๔๐}

ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ นักคิดอย่างเช่น Ludwig Wittgenstein และ Martin Heidegger ก็เห็นพ้องต้องกันว่าจะต้องละทิ้งความคิดที่ว่า "ความรู้" คือภาพแทนความเป็นจริงที่ "มีอยู่" นอกความรู้สึกนึกคิดของเรา ทศนะเช่นนี้ได้รับการพัฒนาและขยายออกไปโดยกระแสความคิดหลังโครงสร้างนิยมที่ได้กล่าวแล้ว ประเด็นก็คือ เราคงจะต้องมีท่าที ความเข้าใจ หรือแม้กระทั่งปณิธานเกี่ยวกับความรู้และความจริงเสียใหม่ James Clifford กล่าวถึง "Cree hunter" ในแคนาดาที่กล่าวว่า "I am not sure I can tell the truth...I can tell only *what* I know"^{๔๑} ท่าทีหรือความเข้าใจเช่นนั้นความจริงแล้วกล่าวได้ว่าสอดคล้องกับแนวโน้มของยุคสมัยของเราที่ยอมรับความหลากหลายของความรู้ในแง่ที่เป็น "language-games" ต่าง ๆ รวมทั้ง "language-game" ของวิทยาศาสตร์

เป็นที่ยอมรับทั่วไปว่าวิทยาศาสตร์มีใช้กิจกรรมทางปัญญาที่เป็นรูปแบบเดียวกัน แต่ทว่าเป็นประเภทของกิจกรรมที่มีความหลากหลายอยู่ภายในทั้งในแง่ของวิธีคิดและวิธีปฏิบัติ^{๔๒} นอกจากนั้นยังยอมรับกันถึงความไม่มั่นคงของการอ้างความเป็นจริงทางวิทยาศาสตร์ด้วย เราจะต้องยอมรับความเป็นไปได้ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตเสมอ สิ่งที่ได้รับการยอมรับทั่วไปว่าเป็น "ความรู้" ในวันนี้อาจถูกท้าทายหรือพิสูจน์ล้มล้างในวันต่อไปก็ได้

อย่างไรก็ดี ความแตกต่างในแง่ของท่าทีทางความคิดจะเกิดขึ้นตรงนี้เอง ด้านหนึ่งนั้นจะเป็นความหวัง นั่นคือ การวิพากษ์หรือพิสูจน์ล้มล้างหมายถึงความพยายามอย่างต่อเนื่องที่จะจัดความไม่ถูกต้องผิดพลาดต่าง ๆ ออกไปเพื่อบรรลุถึงความจริงในที่สุด^{๔๓} ส่วนอีกด้านหนึ่งนั้นเป็นการยอมรับความหลากหลายของการตีความโดยไม่นำพาว่าจะเข้าถึงความเป็นจริงที่สอดคล้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในที่สุดหรือไม่ มิฉะนั้นก็เป็นการปฏิเสธความเป็นไปได้ในเรื่องนี้โดยสิ้นเชิง ทศนะเช่นนี้สอดคล้องใกล้เคียงกับกระแสความคิดหลังสมัยใหม่ในยุคสมัยของเรา

ขอย้ำอีกครั้งว่า ทศนะในแนวหลังสมัยใหม่มิใช่การปฏิเสธว่าเราไม่อาจมีความรู้หรือความจริงใด ๆ ได้ กล่าวคือ ทุกอย่างเปลี่ยนไปตามกระแสของวัฒนธรรมและยุคสมัยหรือแม้กระทั่งตามความพอใจของเราเอง สารสำคัญประการหนึ่งของความคิดหลังสมัยใหม่อยู่ที่การไม่เชื่อหรือไม่ยอมรับในสิ่งที่นักปรัชญาฝรั่งเศส Jean-Francois Lyotard เรียกว่า "meta-narrative" (หรือ "grand recit" ในภาษาฝรั่งเศส)^{๔๔} "Meta-narrative" คือระบบความคิดรวบยอดหรือทฤษฎีหลักทั้งมวลตั้งแต่ทฤษฎีของ Karl Marx ไปจนถึงทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของ Sigmund Freud ตลอดจนระบบความคิดทางปรัชญาที่เป็นสากลหลากหลาย ที่สำคัญคือ "ความรู้ทางวิทยาศาสตร์มิได้เป็นตัวแทนขององค์ความรู้ทั้งมวล"^{๔๕} วิทยาศาสตร์ดำรงอยู่โดยมิได้มีฐานะเหนือความรู้อื่น ๆ ความรู้ต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นเอกเทศแก่กันและกัน มีความหมายอ้างอิงได้ ยืนยันได้ เฉพาะในบริบททางวาทกรรมของตนเองเท่านั้น

สาระอีกประการหนึ่งของกระแสความคิดหลังสมัยใหม่ก็คือ การปฏิเสธ "meta-narrative" เป็นการปฏิเสธระบบความคิดรวบยอด เบ็ดเสร็จ กตซี และครอบงำ "Meta-narrative" ก็คือ "master-narrative" หรือระบบความคิดที่มุ่งที่การเข้าไปมีอำนาจเหนือไม่ว่าเป้าหมายของการมีอำนาจนั้นจะเป็นธรรมชาติ หรือมนุษย์ด้วยกันเองก็ตาม และที่สำคัญก็คือ ระบบความคิดเช่นนี้จะประกอบด้วยความรู้ที่จะนำมาอ้างอิงเพื่อสร้างความชอบธรรมให้แก่ระบบปกครอง โดยไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน นักปรัชญาอย่างเช่น Lyotard ปฏิเสธระบบความคิดแบบนี้ไม่ใช่เพียงเพราะเป็นระบบความคิดที่มักจะมีอำนาจเหนือคนทั่วไปที่ไม่สันทัดในภาษาแห่งเหตุผลเท่านั้น แต่ในความเป็นนามธรรมนั้นยังปิดกั้นการมีลักษณะเฉพาะของท้องถิ่น เป็นการควบคุมและหล่อหลอมลักษณะเฉพาะต่าง ๆ เหล่านั้นภายใต้สัญลักษณ์แห่งความเป็นสากลทั้ง ๆ ที่แท้จริงแล้วระบบความรู้เช่นนี้เป็นเพียงผลทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเฉพาะเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง "วัฒนธรรมของคนผิวขาว" ที่กลายเป็นสิ่ง "สากล" ดังนั้นในความเห็นของนักปรัชญาผู้หนึ่งที่เขาเรียกว่า "postmodern knowledge" จะไม่เป็นเครื่องมือของอำนาจแต่จะทำให้เรามีความอ่อนไหวต่อความแตกต่างและรู้จักยอมรับภาวะที่ไม่สอดคล้องต่อเนื่องกับความคิดและเหตุผลของเรา^{๕๖}

จากท่าทีทางความคิดเช่นนี้ความสนใจได้เปลี่ยนจาก "ญาณวิทยา" หรือทฤษฎีแห่งความรู้ (epistemology) ที่ว่าด้วยลักษณะเงื่อนไขและธรรมชาติของความรู้ รวมทั้งวิธีการแสวงหาความรู้มาอยู่ที่ "ภววิทยา" "ontology" อันว่าด้วยการมีอยู่

หรือดำรงอยู่ของสรรพสิ่ง หรืออย่างที่ Brian McHale อ้างถึงความแตกต่างระหว่างแนวทางของ "cognitivism" และ "post-cognitivism" ตัวอย่างคำถามที่เป็น "cognitive question" ก็คือ "How can I interpret this world of which I am part? and what am I in it?" ตัวอย่าง "post-cognitive question" ได้แก่ "Which world is this? What is to be done? Which of my selves is to do it?"^{๕๗} แนวโน้มของท่าทีประการหลังนี้คือ การยอมรับความหลากหลายของ "ความเป็นจริง" โดยให้ความสนใจว่า เราบรรลุถึง หรือกำหนดความจริงเช่นนั้นขึ้นมาอย่างไร โดยไม่ได้หวังว่าภาพลักษณ์ทางความคิดที่กำหนดนั้นจะเป็น "ภาพแทนความเป็นจริง" ที่นับวันจะกลายเป็นภาพเงาที่เรายากจะไขว่คว้ามาได้

เราได้เดินทางมาถึงจุดเปลี่ยนสำคัญทางความคิดที่เกี่ยวกับบุคคลในฐานะของ "knowing subject" ความเป็นจริงที่เราเคยเชื่อว่า "มีอยู่" นอกเหนือการรับรู้ของเรา ความเข้าใจของเราเกี่ยวกับการสร้าง "ภาพ" หรือแนวคิดแทนความเป็นจริง ความพยายามที่จะวิเคราะห์รูปแบบทางวาทกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะที่ประกอบขึ้นเป็นศาสตร์เกี่ยวกับมนุษย์ ตลอดจนการทำทลายและวิพากษ์แนวคิดทั้งมวลเช่น ความจริง เหตุผล ประวัติศาสตร์ความเป็นมา และภววิสัย ซึ่งได้เข้ามาครอบงำวิถีคิดและแนวทางการศึกษาค้นคว้าทางวิชาการดังกล่าวนี้ได้นำไปสู่วิกฤตในความคิดและความเข้าใจพื้นฐานดังกล่าวของเรา

ประเด็นก็คือ ขณะที่นักปรัชญาอย่างเช่น Foucault สำเนียงในวิกฤตทั้งทางจริยธรรมและทางการเมืองอันอาจเกิดจากการยอมรับวิถีคิดที่ปฏิเสธตัวตนและอิสระในการเลือกของมนุษย์โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่ที่ว่าเราจะมี "ผู้กระทำ" ที่มี

ความคิด ความตั้งใจ และความรับผิดชอบทางจริยธรรมได้อีกต่อไปหรือไม่^{๔๘} นั้น สิ่งหนึ่งที่ Foucault กล่าวถึงด้วยเช่นกันคือ สายใยที่ยังคงมีอยู่กับเจตนารมณ์ของยุคเรืองปัญญา ซึ่งมีใช้สายใยที่ผูกพันกับหลักคิดในประเด็นหลักของเจตนารมณ์นี้ แต่ทว่าเป็นปณิธานทางปรัชญาที่เรียกว่า "การวิพากษ์อย่างต่อเนื่อง" โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การวิพากษ์ยุคสมัยของเราเอง^{๔๙} อย่างไรก็ตาม นี่คงมีใช้ทางออกหรือความเป็นไปได้ประการเดียวที่เรายังคงพอจะมีอยู่ในท่ามกลางวิกฤตทางความคิดความเข้าใจครั้งสำคัญที่เกิดขึ้น

บันทึกท้ายบท

๑ โปรดดู Gary Lee Downey and Juan D Rogers, "On the Politics of Theorising in a Postmodern Academy", *American Anthropologist*, Vol 97 (2), 1995 : 269

๒ เช่นในความคิดของ Jurgen Habermas, "Modernity – An Incomplete Project", in Thomas Docherty (ed), *Postmodernism : A Reader* (New York : Columbia University Press, 1993) : 98–109

๓ สำหรับสรุปประวัติชีวิตและความคิดของ Ferdinand de Saussure โปรดดู John Lechte, *Fifty Key Contemporary Thinkers : From Structuralism to Postmodernism* (London/New York : Routledge, 1994) : 148–153

๔ "the linguistic turn" อาจถือเป็นส่วนหนึ่งในขบวนการทางความคิดทางปรัชญาของคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ ที่เรียกว่า "ปรัชญาวิเคราะห์" (analytic philosophy) ที่ประกอบไปด้วยนักปรัชญาอย่างเช่น Bertrand Russell, Rudolph Carnap และ Gilbert Ryle

นักปรัชญาที่มีส่วนสำคัญในการหักเหความสนใจมาที่การวิเคราะห์ทางภาษาธรรมดา (ordinary language analysis) ก็คือ Ludwig Wittgenstein (1889–1951) หลังจากที่ได้มีการตีพิมพ์ผลงาน *Philosophical Investigations* ของเขา อันเป็นการตีพิมพ์หลังจากที่เขาได้เสียชีวิตไปแล้ว

๕ บางส่วนของฉบับแปลเป็นภาษาอังกฤษของ *Cours de linguistique generale* ดัดดัดจนมาตีพิมพ์ใน David Lodge (ed), *Modern Criticism and Theory : A Reader* (London/New York : Longmans, 1988) : 14

๖ ที่เรียกว่า "ระบบแห่งความแตกต่าง" (system of differences) Saussure อธิบายเปรียบเทียบกับ การวางตัวหมากรุกบนกระดานว่า "ค่า" หรือ ความหมายของแต่ละตัวขึ้นอยู่กับตำแหน่งที่วางที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับตัวอื่น ๆ ทั้งหมด ดังนั้น หากเรา ยกตัว "ขุน" ออกมาจากตำแหน่งที่วางอยู่แล้วเอาสิ่งอื่น เช่น กระดุม วางลงไปแทนในตำแหน่งนั้น "กระดุม" ก็ยังคงมี "ค่า" เป็น "ขุน" อยู่ดี ในภาษานั้นเราสื่อความหมายกันได้โดยลักษณะอย่างเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นความแตกต่างของหน่วยเสียง (เราแยกความหมายของ "food" กับ "foot" ได้เพราะความแตกต่างระหว่างหน่วยเสียง /d/ กับหน่วยเสียง /t/) หรือเราแยกความแตกต่างของคำว่า "food" จากคำอื่นที่ไม่ใช่ "food" เช่น "drink" เป็นต้น

๗ Terry Eagleton, *Literary Theory : An Introduction* (Oxford : Blackwell, 1983) : 113

๘ Roland Barthes, "The Death of the Author", in Lodge (ed) *อ้างแล้ว* : 168

๙ โปรดดูบทความ "Structure, Sign, and Play in the Discourse of the Human Sciences", in Jacques Derrida, *Writing and Difference* (Chicago : University of Chicago Press, 1978) : 278–293. บทความนี้ของ Derrida เป็นปาฐกถาที่ Johns Hopkins

University เมื่อปี ค.ศ.๑๙๖๖ และต่อมาตีพิมพ์ใน Richard Macksey and Eugenio Donato (eds), **The Structuralist Controversy : The Languages of Criticism and the Sciences of Man** (1972) และมีอิทธิพลสำคัญต่อการขยายตัวของกระแสความคิดหลังโครงสร้างนิยม (post-structuralism) ของฝรั่งเศสในสหรัฐอเมริกาในระยะต่อมา

๑๐ เพิ่งอ้าง : 280

๑๑ Eagleton อ้างแล้ว : 128

๑๒ เพิ่งอ้าง : 129

๑๓ Jonathan Culler, "Jacques Derrida", in John Sturrock (ed); **Structuralism and Since : From Levi-Struass to Derrida** (Oxford : Oxford University Press, 1979) : 164-165

๑๔ Steven Seidman, **Contested Knowledge : Social Theory in the Postmodern Era** (Oxford : Blackwell, 1994) : 201-202

๑๕ Eagleton อ้างแล้ว : 131-132

๑๖ Michael Peter Smith, "Postmodernism, Urban Ethnography, and the New Social Space of Ethnic Identity", **Theory and Society**, Vol 21, 1992 : 498-499

๑๗ อ้างโดย Valentine Cunningham, **In the Reading Gaol : Postmodernity, Texts and History** (Oxford : Blackwell, 1994) : 24

๑๘ โปรดดู Wolfgang W Fuchs, "Post-modernism Is Not a Scepticism", **Man and the World** Vol 22, 1989 : 292-402

๑๙ อ้างโดย Smith อ้างแล้ว : 500

๒๐ บทความของ Michel Foucault, "What Is Enlightenment?", in Paul Rabinow (ed), **The Foucault Reader** (Hammonsworth : Penguin, 1986) : 32-50 เป็นตัวอย่างแนวคิดเชิงวิพากษ์ดังกล่าวนี้

๒๑ Christopher Norris, **The Truth about**

Postmodernism (Oxford : Blackwell, 1993) : 31

๒๒ ทั้งสองแนวคิดนี้แม้จะมีความแตกต่างที่ละเอียดอ่อนและสำคัญ แต่กล่าวโดยรวมเพื่อความเข้าใจที่รวบรัด (แม้จะไม่ถูกต้องมากนัก) ก็คือเป็นการสืบค้นเพื่อให้เห็นรากเหง้าของภาพลวงตาทางประวัติศาสตร์ต่าง ๆ นั่นคือ เพื่อชี้ให้เห็นว่า "ความจริง" หรือ "ความรู้" ที่ไม่ขึ้นกับยุคสมัยย่อมไม่มีผู้นำความคิดด้านนี้คือ Friedrich Nietzsche

๒๓ Norris อ้างแล้ว : 30

๒๔ Madan Sarup, **An Introductory Guide to Post-Structuralism and Postmodernism**, Second edition (New York : Harvester Wheatsheaf, 1993) : 72-75

๒๕ โปรดดู Huns Bertens, **The Idea of the Postmodern : A History** (London/New York : Routledge, 1995) : 6-8

๒๖ กลุ่ม "deconstructionists" ที่มีบทบาทนำในกระแสนี้อยู่ที่มหาวิทยาลัยเยล คือ Harold Bloom, Paul de Man, Geoffrey Hartman และ J Hillis Miller บทความสำคัญของนักทฤษฎีทางวรรณกรรมกลุ่มนี้ (รวมทั้งของ Jacques Derrida) รวบรวมพิมพ์อยู่ใน Harold Bloom *et al*, **Deconstruction and Criticism** (New York : Continuum, 1979)

๒๗ Christopher Norris, **What's Wrong with Postmodernism? Critical Theory and Ends of Philosophy** (New York : Harvester Wheatsheaf, 1990) : 30

๒๘ เพิ่งอ้าง : 42

๒๙ โปรดดู Kate Soper, "Postmodernism, Subjectivity and the Question of Values", **New Left Review** 186, March/April 1991 : 120-128

๓๐ Smith อ้างแล้ว : 501-502

๓๑ อ้างโดย Peter Des, "Power and Subjectivity in Foucault", **New Left Review** 144, March-

April 1984 : 85

๓๒ Smith อ้างแล้ว : 502

๓๓ ลองสังเกตก็ได้ว่า เดียวนี้เป็นที่ประจักษ์กันมากขึ้นถึงข้อจำกัดของวิทยาการด้านต่าง ๆ พร้อม ๆ กับการยอมรับหรือเห็นความสำคัญของ "ภูมิปัญญาชาวบ้าน" กันมากขึ้นด้วย

๓๔ อ้างโดย James Clifford, "Introduction : Partial Truths", in James Clifford and George E. Marcus (eds), **Writing Culture : The Poetics and Politics of Ethnography** (Berkeley : University of California Press, 1988) : 2

๓๕ Richard Rorty อ้างใน Paul Rabinow, "Representations and Social Facts : Modernity and Postmodernity in Anthropology" ใน **เพ็ญอ้าง** : 234

๓๖ เพ็ญอ้าง : 235

๓๗ Andrew M. Koch, "Poststructuralism and the Epistemological Basis of Anarchism", **Philosophy of the Social Sciences**, Vol 23 (3), September 1993 : 331-333

๓๘ เพ็ญอ้าง : 333-334

๓๙ เพ็ญอ้าง : 334

๔๐ เพ็ญอ้าง : 334-335

๔๑ Clifford อ้างแล้ว : 8

๔๒ Raphael Sassower, "Postmodernism and Philosophy of Science : A Critical Engagement", **Philosophy of the Social Sciences**, Vol 23 (4), December 1993 : 427

๔๓ เพ็ญอ้าง : 429

๔๔ คำของ Lyotard ที่ถูกนำไปอ้างเสมอ ๆ คือ "incredulity towards meta-narratives" โปรดดู Jean-Francois Lyotard, **The Postmodern Condition : A Report on Knowledge** (Minneapolis : University of Minnesota Press, 1984) : xxiv

๔๕ เพ็ญอ้าง : 7

๔๖ เพ็ญอ้าง : xxv

๔๗ Brian McHale, **Constructing Postmodernism** (London/New York : Routledge, 1992) : 32-33

๔๘ ดังที่ Foucault เองได้กล่าวถึง "the possibility of no longer being, doing, or thinking what we are, do, or think" ว่ายังมีอยู่ต่อไปหรือเป็นไปได้หรือไม่ อ้างใน Norris, **The Truth about Postmodernism** อ้างแล้ว : 98

๔๙ เพ็ญอ้าง : 58

